

Dr hab. Zdzisław Zarzycki
Kierownik
Zakładu Prawa Kościelnego i Wyznaniowego
Uniwersytet Jagielloński
w Krakowie

Kraków, dnia 09 marca 2020 r.

Recenzja

osiągnięć naukowych, popularyzujących naukę, dydaktycznych i organizacyjnych oraz książki habilitacyjnej Pani doktor Marty Zuzanny Osuchowskiej, pt. *„Rozwój pozycji prawnej Kościoła katolickiego w Argentynie”*, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2019, ss. 270, w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego przyjętego przez Radę Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Centralna Komisja wyznaczyła mnie na recenzenta w dniu 09 stycznia 2020 r., sprawa Nr BCK-I-L-10640/19).

1. Ogólna sylwetka naukowa

Pani Dr Marta Zuzanna Osuchowska związana jest naukowo z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; tam ukończyła w 2007 r. studia magisterskie z prawa na Wydziale Prawa i Administracji oraz studia magisterskie z prawa kanonicznego na Wydziale Prawa Kanonicznego. Tam też się doktoryzowała w 2012 r. na podstawie rozprawy pt. *„Ochrona prawa do wolności religijnej w Kolumbii”* pod opieką naukową (promotorstwem) ks. prof. dr hab. Krzysztofa Warchałowskiego, ale praca ta jak dotąd nie doczekała się wydania drukiem w postaci osobnej monografii. Pani Marta Osuchowska swoje losy naukowe związała od 2008 r. z Wydziałem Prawa i Administracji UKSW, najpierw jako asystent, a od 2012 r. jako adiunkt w Katedrze Prawa Wyznaniowego i Konkordatowego. Równocześnie w latach 2008-2013 uzupełniła wykształcenie na trzech różnych studiach podyplomowych; zaś o ukończonych aplikacjach prawniczych Habilitantka nie wzmiankuje.

2. Dorobek naukowy poprzedzający habilitację

2.1. Uwagi ogólne o dorobku i o kierunkach badań

Pod ocenę merytoryczną należy poddać dorobek naukowy, popularyzujący naukę, dydaktyczny i organizacyjny Pani Dr Marzeny Osuchowskiej z ostatnich 7 lat, poczynając od obrony przez nią w 2012 r. pracy doktorskiej a kończąc na wniosku o uruchomienie postępowania habilitacyjnego w 2019 r.

Doktor M. Osuchowska swoją dotychczasową twórczość naukową rozwinęła w 3 głównych zakresach tematycznych, tj. Prawie konkordatowym (polskim i latynoamerykańskim), Prawie wyznaniowym z obszaru państw Ameryki Łacińskiej i wreszcie z innych zagadnień prawnych dotyczących krajów regionu Ameryki Łacińskiej. W znakomitej większości dzieł pisarskich Habilitantki tematyka powyższa przeplata się ze sobą w różnej kombinatoryce (prawno-porównawczej lub interdyscyplinarnej). Pomysł twórczy w tym zakresie należy pochwalić.

Habilitantka w tym czasie opublikowała 29 publikacji z czego 1 monografię habilitacyjną, 13 artykułów naukowych w różnych czasopismach (z przewagą specjalności prawniczych), 10 artykułów lub rozdziałów w pracach zbiorowych, pokonferencyjnych lub jubileuszowych, ma też w swoim dorobku po jednej glosie, sprawozdaniu z konferencji naukowej, recenzję książki monograficznej środowiska wyznaniowego oraz współredakcję pracy zbiorowej. Należy zauważyć, że książka habilitacyjna Pani dr Marty Osuchowskiej, pt. *„Rozwój pozycji prawnej Kościoła katolickiego w Argentynie”* (o objętości 277 stron), podlega ocenie w niniejszej recenzji, zaś druga wykazana pod nr 26 w załączniku nr 5, pt.

Cambios y transformaciones de la ley durante la década del 90' en el sistema de las relaciones Estado-Iglesia en Polonia jeszcze nie (ale jest po recenzjach wydawniczych, w druku).

Przedstawione mi do recenzji, do dorobku habilitacyjnego, publikacje Pani dr Osuchowskiej liczą łącznie ok. 730 stron i są w 100% Jej autorstwem, poza 2 artykułami (oznaczonymi nr 11 i 12 w załączniku 5) o łącznej objętości 35 stron, gdzie jest współautorką w 50%.

Jej wykaz artykułów opublikowanych w różnych czasopismach zamyka się liczbą 13 i są to publikacje samodzielne w 100%, poza jednym, który napisała we współautorstwie (50%). Osiem z nich opublikowała w czasopismach polskich branżowych – prawa wyznaniowego („Przegląd Prawa Wyznaniowego”), jak i innych prawniczych („Polski Przegląd Stosunków Międzynarodowych”, „Kwartalnik Prawa Publicznego”, „Zagadnienia Sądownictwa Konstytucyjnego”, „Prawo w działaniu”, „Studia Politologiczne”, „Zagadnienia Sądownictwa Konstytucyjnego”) lub o tematyce religioznawczej („Przegląd Religioznawczy”, „Studia Religiológica”), zaś 5 poświęconych problematyce zagranicznej, głównie latynoamerykańskiej (opublikowała m.in. w „Anuario Latinoamericano Ciencias Políticas y Relaciones Internacionales”). 7 z nich opublikowała w języku polskim, zaś 6 w obcych, z czego 4 w hiszpańskim i 2 w angielskim. W tych artykułach przeważa tematyka prawno-wyznaniowa, dotycząca szczegółowych spraw polskich, jak i krajów Latynoamerykańskich.

10 kolejnych publikacji – to głównie artykuły lub rozdziały w książkach zbiorowych konferencyjnych, monografiach lub księdze pamiątkowej (w 1 przypadku) i są one w 100% autorstwa Habilitantki, poza jednym przypadkiem (współautorstwem w 50%). 9 z nich została napisana w języku polskim zaś jeden w hiszpańskim. W zasadzie wszystkie koncentrują się wobec różnych spraw prawno-wyznaniowych dotyczących grupy państw Latynoamerykańskich lub pojedynczych (np. Argentyny, Boliwii) albo relacji polsko-latynoamerykańskich; tematyka jest różna: finansowo-podatkowa podmiotów wyznaniowych, prawnych podstaw ochrony wolności religijnej, podstaw sądownictwa konstytucyjnego w tych państwach itd.

Pani Habilitantka w swoim dorobku ma także współredakcję naukową (w 50%) recenzowanej książki zawierającej 14 artykułów innych autorów (K. Warchałowski, M. Osuchowska (red.), 2016, *„Religia i etyka jako interdyscyplinarny czynnik oddziaływania w relacjach międzynarodowych”*, Warszawa UKSW, ss. 269).

Pani M. Osuchowska opracowała także 12-stronicową recenzję pracy zbiorowej pt. *Obecność krzyża w przestrzeni publicznej. Doświadczenia niektórych państw europejskich*, red. P. Stanisławski, M. Zawisła, M. Ordon, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, ss. 254, opublikowaną w „Zeszytach Prawniczych” 2017, nr 17, z. 3, s. 251-262.

Pani dr M. Osuchowska jest też autorką 11-stronowej Glosy do wyroku Sądu Okręgowego w Szczecinie z dnia 26 marca 2010 r., sygn. I C 28/10, opublikowanego w „Zeszytach Naukowych KUL” 2014, nr 2(226), s. 19-29.

Pani Habilitantka była też obserwatorką życia naukowego, czego dowodem jest sprawozdanie z konferencji naukowej pt. *„Religia i etyka jako interdyscyplinarny czynnik oddziaływania w relacjach międzynarodowych”* UKSW WPiA, 18 listopada 2015 r., opublikowane w „Przeglądzie Prawa Wyznaniowego” 2016, nr 8, s. 305-313.

Z obowiązku recenzyjnego muszę zauważyć, że Habilitantka w swojej naukowej twórczości nie posiada biogramu lub spisu publikacji profesora oraz nie ujawniła publikacji popularno-naukowych.

Jak już wspomniałem, Habilitantka w swoim dorobku nie posiada też książki podoktorskiej nawiązującej tematycznie do dysertacji doktorskiej, ale legitymuje się co najmniej dwoma artykułami w tematyce bezpośrednio nawiązującymi do podstaw prawnych wolności religijnej w Kolumbii.

2.2. Przejawy aktywności naukowej przed habilitacją

2.2.1. Prawo konkordatowe

Cykl artykułów Habilitantki z tej serii otwiera 18-stronicowy artykuł pt. *Pierwsze polskie konkordaty (do czasu rozbiorów)*, opublikowany w recenzowanym czasopiśmie z serii „Studia politologiczne. Problemy polityki wyznaniowej”, nr 23, pod red. A. Zalesny, J. Szymanek, Warszawa 2012, s. 143-160. Polskie wątki historyczno-prawne wśród zagadnień prawa wyznaniowego i konkordatowego są tu sumiennie przeanalizowane i opracowane, z całym aparatem przypisów i pojęć. Zaś wątki prawno-konkordatowe i wyznaniowo-prawne w obszarze krajów latynoamerykańskich z obszernym tłem prawno-porównawczym w twórczości Habilitantki zostały dość poważnie przebadane i opisane w czterech kolejnych artykułach opublikowanych na przestrzeni kolejnych 3 lat (2013-2016) – liczą one łącznie 72 stron. W procesie badawczym Pani dr Osuchowskiej można dostrzec dalszy istotny postęp w studiach nad prawem konkordatowym państw obcych. Tu można przywołać dwa artykuły o charakterze przeglądowym z dystynkcji kolumbijskiej, opublikowane w polskich czasopismach, jeden 20-stronicowy, polskojęzyczny (pt. *Niekonstytucyjność Konkordatu kolumbijskiego i jej wpływ na proces kształtowania się wolności religijnej w Republice Kolumbii*, w: „Zagadnienia sądownictwa konstytucyjnego” nr 2(4) z 2013 r., s. 135-154) i drugi 17-stronicowy w języku hiszpańskim (pt. *El Concordato colombiano y la jurisprudencia de la Corte Constitucional*, w: „Anuario Latinoamericano Ciencias Políticas y Relaciones Internacionales”, vol. 3, z 2016 r., s. 125-141). Wprawdzie obydwa artykuły pozostają ze sobą w merytorycznej łączności ale nie dostrzegam prostego li tylko przetłumaczenia treści pierwszego na język hiszpański, ale istotne i nowe ujęcie omawianego wątku badawczego. Znacznie szerszą w ujęciu geograficznym (bo np. o kraje Ameryki Środkowej, Południowej i części Karaibów) tematykę prawno-wyznaniowo-konkordatową Habilitantka opisała w dwóch kolejnych swoich artykułach o charakterze przeglądowym w czasopismach wydawanych w Polsce. Pierwszy z nich 11-stronicowy nosi tytuł *Konkordaty podpisane z państwami Ameryki Łacińskiej do końca XIX wieku* (opublikowany w „Kwartalniku Prawa Publicznego” nr 1-2, s. 7-17), zaś drugi 24-stronicowy nosi tytuł *La influencia de la Iglesia católica en América Latina según las normas concordatarias - estudios histórico-jurídicos* (i został opublikowany w „Revista del CESLA” No. 17 z 2014 r., s. 63-86). Ten drugi znacznie poszerza i w innym ujęciu merytorycznym i geograficznym niż pierwszy przedstawia poruszaną problematykę.

Przywołane artykuły zostały opublikowane w recenzowanych, renomowanych czasopismach branżowych, obok innych publikacji Uczonych, wielu z nich o uznanej pozycji naukowej. W recenzowanych artykułach Pani dr M. Osuchowska wykorzystała podstawową literaturę przedmiotu, odpowiednio dobraną geograficznie i merytorycznie do poruszanych wątków badawczych ale opiera się Ona także na orzecznictwie (także konstytucyjnym) i archiwaliach.

2.2.2. Prawo wyznaniowe w Ameryce Łacińskiej

Główne osiągnięcie naukowe Pani doktor Marty Zuzanny Osuchowskiej, pt. *„Rozwój pozycji prawnej Kościoła katolickiego w Argentynie”*, Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2019, ss. 270 wpisuje się w tematykę prawa wyznaniowego z terenów Ameryki Łacińskiej. – Niemniej zostanie ono ocenione w osobnym punkcie tej recenzji. Z kolei przedstawiony mi do recenzji cykl artykułów poświęconych

tematyce prawno-wyznaniowej krajów Ameryki Łacińskiej zamyka się liczbą 8 o łącznej objętości 142 strony, opublikowanych w polskich renomowanych czasopismach branżowych (z czego 2 w j. obcych, tj. hiszpańskim i angielskim) na przestrzeni 6 lat (2013-2019). Tematyka tam poruszana jest różnorodna ale przeważa problematyka związana z prawną ochroną wolności religijnej (i wolności kultu), w tym sprawy mniejszościowych związków religijnych albo polityką wyznaniową w konkretnym państwie (np. Boliwii). Dwa z przedstawionych poruszają sprawy wybitnie związane z finansowaniem kościołów czy to w aspekcie szerokim (kilku krajów Ameryki Łacińskiej) albo bardziej szczegółowym (np. Argentyny). Zatem dobór tematów, sposób ich ujęcia oraz wysnutych konkluzji (wniosków) nie pozostawia wątpliwości, że ich Autorka zna się bardzo dobrze na opisywanej przez siebie tematyce. Owszem można mieć zastrzeżenia, że niektóre przedstawione wątki lub szereg zagadnień powtarza się w kolejno prezentowanych artykułach lub też czasami Autorka niepotrzebnie zbacza z głównego tematu, szczególnie „ucieka” do wątków polityki wyznaniowej panującej w danym państwie. W zakresie tematyki związanej z ochroną wolności religijnej mamy 4 artykuły Habilitantki (pt. *Prawne podstawy ochrony wolności religijnej w państwach latynoamerykańskich*; *Konstytucyjne podstawy wolności religijnej w wybranych państwach Europy i Ameryki Łacińskiej*; *The constitutional basis of the state-church relationship in Argentina – national patronage*; i *América Latina como región de transformación religiosa en el siglo XXI*). Pierwszy z nich zawiera szereg tabel autorskich w których Autorka pomocniczo i dość czytelnie przedstawia źródła prawa będące gwarantem tych wolności religijnych. Drugi ma tło wybitnie prawno-porównawczy, gdzie Autorka poszukuje wspólnych wątków prawno-religijnych pomiędzy kilkoma krajami europejskimi (Hiszpania, Włochy, Portugalia) i kilkoma Latynoamerykańskimi (Argentyna, Chile, Kolumbia). W trzecim poddaje pod analizę stosunki prawno-wyznaniowe w Argentynie i ich zmiany, rozluźnianie modelu państwa wyznaniowego wraz z likwidowaniem prawa patronatu w stosunku do dominującego tam Kościoła Katolickiego. Z kolei w czwartym artykule Habilitantka naukowej analizie poddaje stan prawny w kilkunastu krajach Latynoamerykańskich i jego ewolucję oraz praktykę stosunków wyznaniowych na przełomie 20 i 21 wieku.

Problematyka związana z prawnymi aspektami finansowania Kościołów w krajach Ameryki Łacińskiej jest obecna w dorobku Habilitantki w 2 publikacjach pokonferencyjnych, tj. w 14-stronicowym artykule pt. *„Finansowanie kościołów i innych związków wyznaniowych na przykładzie wybranych państw Ameryki Łacińskiej”*, oraz w 19-stronicowym pt. *„System finansowania Kościoła Katolickiego w Argentynie”*. W pierwszym poruszono tematykę ewolucji prawa wyznaniowego w tych krajach wraz z rozwojem modelu finansowania Kościołów z budżetu państwa (bezpośrednio lub pośrednio). Wątki te ale na poziomie bardziej szczegółowym, bo na tle argentyńskim przedstawiono w drugiej publikacji. Inne sprawy prawno-wyznaniowe związane ze sposobem prawnego uznawania mniejszościowych związków wyznaniowych porusza Pani dr M. Osuchowska w artykule pt. *„Krajowy Rejestr Kultów jako forma regulacji pozycji instytucjonalnej niekatolickich związków religijnych w Argentynie”* (opublikowany w „Przegląd Prawa Wyznaniowego” t. 11 z 2019 r., s. 173-187). Zaś w innej publikacji omawia przepisy konstytucyjne (z lat 1967 i 2009) w Państwie Boliwijskim i praktykę wyznaniową Prezydenta tego kraju Evo Moralesa.

2.2.3. Zagadnienia prawne dotyczące regionu Ameryki Łacińskiej

Pani dr M. Osuchowska w 6 artykułach, na przestrzeni łącznej 125 stron objętości, naukowej analizie poddała różne instytucje prawne z terenów krajów Ameryki Łacińskiej nie związane bezpośrednio z prawem wyznaniowym lub związane dość luźno z tą dziedziną. Nie tylko tematyka jest różnorodna, ale też miejsca publikacji, tzn. renomowane czasopisma prawnicze typu „Kwartalnik Prawa Publicznego”, ale i artykuły w pracach zbiorowych, w tym w księgach pamiątkowych. 2 spośród nich zostały opublikowane w językach obcych

(angielskim i hiszpańskim). Merytorycznie tematyka prawna też jest dość rozległa, bo dotyczy kwestii prawa gospodarczego (*Odrębność rozwoju gospodarczego Ameryki Łacińskiej – analiza historyczno-prawna*), podstaw prawnych rozwoju kulturalnego i naukowego Polski z kilkoma krajami Latynoamerykańskimi (*Kierunki rozwoju współpracy kulturalnej i naukowej w świetle umów bilateralnych podpisanych przez Polskę z państwami latynoamerykańskimi*); prawa konstytucyjnego i wolności podpisywania umów na arenie międzynarodowej (*Konstytucyjne podstawy regionalnej integracji w ramach Wspólnego Rynku Południa (MERCOSUR)*), czy też podstaw prawnych i organizacji sądownictwa konstytucyjnego (*Podstawy sądownictwa konstytucyjnego w państwach Ameryki Łacińskiej – źródła, struktura i pierwsze doświadczenia*) i innych instytucji prawnych.

2.2.4. Inne kwestie dotyczące prawa wyznaniowego

W 8 publikacjach, o łącznej objętości 121 stron Habilitantka porusza różne, czasami bardzo szczegółowe, kwestie prawne w zakresie prawa wyznaniowego w Polsce i na świecie; niektóre w ujęciu prawno-porównawczym lub interdyscyplinarnym. 2 spośród tych artykułów opublikowano w języku hiszpańskim (łącznie 31 stron), które – jak podaje Habilitantka - przyjęto do druku i są uwidocznione na stronach internetowych czasopism w Argentynie (i Urugwaju. To pierwsze nosi tytuł „*Simbolos religiosos cristianos en espacios públicos jurisprudencia del TEDH*”, na: <http://calir.org.ar/congreso2014/Ponencias/OSUCHOWSKA.Simbolosreligiosos.pdf>, zaś to drugie zatytułowano „*Polonia y la Iglesia en la década de los años 90*”, [w:] *Principio de laicidad y libertad religiosa. El rol del Estado en la sociedad plural*, ed. G. González Merlano.

Tematyka tam poruszana jest różnorodna i dotyczy m.in.: prawa rodziców do religijnego wychowywania dzieci; obecność krzyża w przestrzeni publicznej; stanowiska ONZ wobec łamania praw chrześcijan w niektórych krajach (współautorstwo w 50%). W tej materii dr Osuchowska może się pochwalić dość różnorodnymi formami publikacji naukowej, bo znajdziemy także głosę do wyroku i sprawozdanie z konferencji naukowej i recenzję pracy naukowej (monografii). Niemniej wymienione rodzaje twórczości są dość rzadko obecne w dorobku Habilitantki, bo to pojedyncze przypadki.

3. Ocena rozprawy (książki) habilitacyjnej

3.1. Temat, zakres i cele pracy

Pani dr Marta Zuzanna Osuchowska przedstawioną mi do recenzji pracę habilitacyjną w postaci książkowej zatytułowała „*Rozwój pozycji prawnej Kościoła katolickiego w Argentynie*”. W istocie jest to monografia napisana w języku polskim, szczegółowo omawiająca kształtowanie się pozycji prawnej Kościoła katolickiego w Republice Argentyńskiej na przestrzeni 200 lat, tj. od odzyskania przez ten kraj niepodległości w 1810 r. aż praktycznie do czasów współczesnych. Zatem zakreślone tak ramy chronologiczne są w pełni czytelne i zdeterminowane czynnikami niezależnymi od Autorki książki i dotyczą jednego z ważniejszych krajów Ameryki Południowej oraz największej i zdecydowanie dominującej w tym kraju zinstytucjonalizowanej wspólnoty religijnej – jaką jest Kościół katolicki. Przedmiotowo też granice zostały zdefiniowane właściwie – bo porusza się w obrębie prawa wyznaniowego (argentyńskiego) w ujęciu współczesnym (dogmatycznym) jak i historyczno-prawnym. Zatem treść książki w pełni odpowiada tematyce zakreślonej w jej tytule. Zresztą jest to pierwsza tego typu publikacja monograficzna w Polsce o tematyce argentyńskiej, znacznie poszerza naszą wiedzę na temat tego kraju i ma szansę być cytowana, jako kanon przez długi czas. Sam pomysł tego przedsięwzięcia naukowego i poziom jego wykonania oceniam bardzo wysoko, chociaż należy przyznać, że styl pisanie i przekazywania wiadomości przez Panią Habilitantkę jest dość specyficzny i wymaga od czytelnika posiadania znacznej wiedzy historyczno-politycznej na temat tego kraju. Co do tez badawczych w książce postawionych, to nie można mieć większych zastrzeżeń, bo na

początku są to tezy bardzo ogólne, a z czasem Habilitantka schodzi na poziom bardziej szczegółowych zagadnień. Do pierwszego zbioru tez tam postawionych można zaliczyć: dość szeroko rozumiane prawo patronatu, dalej opieki i pomocy państwa (*sostener*) wobec kultu katolickiego, zaś trzecim jest pozycja prawna Kościoła katolickiego w Argentynie na tle innych kultów religijnych w tym kraju występujących.

3.2. Konstrukcja pracy

Przedstawiona mi do recenzji książka habilitacyjna liczy 270 stron. Ma klasyczną budowę, typową dla monografii, tzn. składa się z 8-stronicowego wstępu (ss. 7-14), 215-stronicowego rozwinięcia (ss. 15-232) i 5-stronicowego zakończenia (ss. 233-237). Właściwa część pracy składa się z 4 (czterech) rozdziałów o nierównej objętości. Materia w każdym z rozdziałów została ułożona problemowo. Konstrukcyjnie nie można mieć większych zastrzeżeń; proporcje między rozdziałami też są zbliżone, bo pierwszy ma 57 stron, drugi 59, trzeci 37 i czwarty 62. Każdy z nich konsekwentnie otwiera obszerniejsze wprowadzenie, a kończy równie obszerne Podsumowanie.

W mojej ocenie struktura wstępu i jego budowa spełnia podstawowe standardy w tej mierze. Opisano tam tezy badawcze, cel, metodę i zakres pracy, a dalej stan badań i literatury oraz źródeł, i wreszcie uzasadnienia przedmiotu badań i przyjęty układ pracy. Dowiadujemy się, że takich badań w zasadzie nikt w Polsce nie prowadził i Habilitantka prezentowaną monografią wpisuje się w nurt uczonych argentyńskich zajmujących się badaniem kształtowania relacji państwowo-kościelnych w tym kraju. W pracy tej Czytelnikowi ujawnia się obszerność przypisów i w zasadzie powoływanie się na literaturę hiszpańskojęzyczną. W pracy użyto łącznie 801 przypisów w tym 789 w części merytorycznej. Można wyraźnie dostrzec, że w zasadzie każdy ważniejszy wywód Autorki jest dokumentowany przypisem, co poważnie uwierzytelnia Jej proces badawczy i pozwala lepiej poznać tok procesu myślowego. Również obszerność tych przypisów jest znaczna; zwykle nie przekraczają one 1/3 tekstu strony, ale dość często są porównywalne z obszernością tekstu głównego. Treść przypisów jest prawidłowa, bo dominuje głównie przytaczanie różnych źródeł archiwalnych lub literatury przedmiotu opublikowanej drukiem albo na stronach internetowych argentyńskich lub krajów ościennych. Habilitantka w przypisach podaje znacznie więcej informacji faktograficznych z historii Argentyny niż ma to miejsce w tekście głównym – i jest to zabieg konsekwentny i prawidłowy. W ten sposób czytelnik otrzymuje garść podstawowych informacji ogólnych, bez zakłócania toku narracji tekstu głównego, który traktuje bardziej o relacjach prawno-wyznaniowych niż stricte historycznych.

Konstrukcja wewnętrzna książki jest należyście przemyślana i konsekwentnie dopracowana w tej mierze. Całość wieńczy hiszpańskojęzyczne *Resumen* (ss. 255-262) i tożsamy w treści angielskojęzyczne *Summary* (ss. 263-270).

3.3. Ocena zastosowanych metod

Należy stwierdzić, że w recenzowanej pracy zostały wykorzystane dwie właściwe dla nauk prawnych metody badawcze, tj. formalno-dogmatyczna i historyczno-prawna. Istota pierwszej polega na analizie poszczególnych źródeł (aktów normatywnych) prawa argentyńskiego różnej zresztą hierarchii, od konstytucji z 1855 r. i jej nowel np. z 1994 r., poprzez obowiązujący konkordat z 1966 r. i akty niższego rzędu. Ten rodzaj procesu badawczego został wzbogacony odpowiednimi cytatami z literatury przedmiotu w języku hiszpańskim lub komentarzami własnymi oraz przytoczeniem wyciągów z orzecznictwa sądów argentyńskich. Zabieg ten jest w swej konstrukcji z zasady poprawny a dla istoty śledzenia procesów badawczych i samego odbiorcy bardzo wartościowy. Szczególnie jest on widoczny w rozdziale trzecim i czwartym oraz zakończeniu. Z kolei metoda historyczno-prawna znalazła wybitne zastosowanie w rozdziale pierwszym i drugim, gdzie opisowi podano kształtowanie się pozycji prawnej Kościoła katolickiego w systemie prawa

argentyńskiego ze specyficzną instytucją patronatu państwa nad tym Kościołem oraz indywidualnej wolności religijnej jednostki. Wiele opisanych tam rozwiązań prawnych było efektem badań nad tekstami normatywnymi z przeszłości 19 i 20-wiecznej, dostępnymi w archiwach argentyńskich. Wątki tam poruszane zostały utrzymane w duchu prawno-porównawczym.

3.4. Wykorzystanie źródeł i literatury

Habilitantka zamieściła wybrane pozycje bibliograficzne (s. 239-251) w łącznej liczbie 341, gdzie tylko 11 jest polskojęzycznych, a 330 hiszpańskojęzycznych; brakuje opracowań angielskojęzycznych i innych; niestety nie ma tam żadnej publikacji własnej. Mogłoby to świadczyć o skromnym jeszcze warsztacie naukowym Habilitantki w tej tematyce i co przy staraniach o wyższy stopień naukowy z reguły nie powinno mieć miejsca. Prawda jest zupełnie odmienna, Pani dr Osuchowska legitymuje się już znaczącym dorobkiem naukowym i w tej dziedzinie, o czym świadczy spis prac naukowych dołączonych do autoreferatu (załącznik nr 5, pozycje np. 12,15,20,21,22,23,24). Dlaczego nie został on tam zamieszczony, tego nie wiem.

Habilitantka wykorzystała także dostępne argentyńskie akty prawne w liczbie 29 (ss. 251-252) oraz tamtejsze orzecznictwo sądowe w liczbie 16 (s. 252). Należy zauważyć, że nie są to ilości znaczne ale argentyńskie prawo wyznaniowe jest jeszcze na innym etapie rozwojowym niż europejskich państw świeckich (separowanych).

Habilitantka wykorzystała materiały archiwalne oraz źródła drukowane w 24 różnych zespołach (s. 252-253) oraz bardzo obszernie materiał prawny dostępny na 33 stronach internetowych (ss. 253-254). Informacje tam zawarte zostały wykorzystane w sposób bardzo dobry, przejrzysty dla europejskiego czytelnika w różnej kombinatoryce; raz jako zamieszczone w przypisach cytaty w oryginale (rozdział 3 i 4), innym razem w tłumaczeniu na język polski, a innym użyte w tekście głównym jako krótkie zwroty hiszpańsko-języczne lub poszczególne wyrazy. Ich treści pozostają w bezpośredniej łączności z tematyką książki i wątkami prawnymi lub prawniczymi ale z pominięciem wywodów o charakterze politycznym lub polityki wyznaniowej w tym kraju.

3.5. Wartość merytoryczna pracy

3.5.1. W rozdziale pierwszym (pt. *„Relacje państwa i Kościoła katolickiego od Rewolucji majowej 1810 r. do upadku postanowień Kongresu konstytucyjnego w 1827 r.”*) na 57 stronach (ss. 15-71) Habilitantka w różnej kombinatoryce omawia wydarzenia polityczno-prawne i religijno-prawne, które zachodziły na terytorium dzisiejszej Argentyny. Szczególną uwagę zwróciło na instytucję patronatu (ss. 38-49), która zawędrowała tam z hiszpańskiego modelu relacji Państwo-Kościół i funkcjonowała od czasów wielkich odkryć geograficznych i podbojów terytoriów indiańskich przez konkwistadorów, jako instytucja w interesie Kościoła, a w zasadzie wspierających Go monarchów katolickich. Rys kształtowania się relacji historyczno-prawno-wyznaniowych w państwie argentyńskim został przedzielony rokiem 1853, czyli wejściem w życie Konstytucji tego kraju, która zaprowadzała, a w zasadzie statuowała konfesyjny model państwa. Oczywiście z afirmacją dla Kościoła katolickiego, spychając inne kultury religijne na margines prawnej działalności lub czyniąc je nielegalnymi w przestrzeni publicznej (s. 62, 64-65). Uzasadnionym wydarzeniami historycznymi wydaje się podzielenie tej analizy na dwa osobne rozdziały książki z rokiem 1827 jako cezurą.

3.5.2. Z kolei rozdział drugi recenzowanej książki liczący 59 stron (ss. 73-131) i jest poświęcony *„Konfederacja Argentyńska a Kościół katolicki”*. W tym miejscu Habilitantka analizie poddała normy prawne statuujące pozycję Kościoła katolickiego, od Konstytucji tego

kraju z 1853 r. i jej nowel aż do współczesności, poprzez akty niższego rzędu w argentyńskim systemie źródeł prawa. O względnej stabilności prawa argentyńskiego świadczy fakt, że ten akt prawny obowiązuje do dzisiaj. Wszystko przez pryzmat dominacji państwa nad religią, czego dowodem była instytucja i prawo patronatu i próby zmiany tej instytucji na poziomie centralnym (federacji), jak i lokalnym (kościółów lokalnych) w różnych aspektach tzn. prawnym i historyczno-prawnym, a po części ubocznie także w ekonomicznym i politycznym. Znalazły się tu wątki dotyczące prób tworzenia zrębów Kościoła narodowego, a także spory doktrynalno-prawne pomiędzy zwolennikami liberalistycznych tendencji i stosunków do religii (i wolności religijnej) a zwolennikami rozwiązań konserwatywnych i jej walki o miejsce w republikańskim systemie władzy zachodzących w drugiej połowie 19-wiecznej Argentynie. Osobną sprawą było roztrząsanie kwestii przynależności konfesyjnej (katolickiej) Prezydenta Republiki i jego zastępcy oraz treść przysięgi religijnej, jaką mieli składać przy obejmowaniu urzędu, tzn. na Boga i Ewangelię.

3.5.3. Rozdział trzeci (ss. 133-169) liczy 37 stron i zatytułowano go „*Ku dialogowi w kontaktach ze Stolicą Apostolską*”. Uważam ten rozdział książki za niezwykle cenny, bo obrazuje kształtowanie się relacji argentyńskich władz państwowych do Papiestwa (Stolicy Apostolskiej) na przestrzeni ponad 100 lat od 2 poł. wieku 19 do końca 20. Są to sprawy trudne do opisanie w tak krótkim rozdziale, obfitujące nie tylko w zmienne treści i relacje, od nieprzychylnego stanowiska władz państwowych do nawiązania formalnych stosunków dyplomatycznych (1899) zerwanych w 1884 r. i podpisania konkordatu w 1966 r. Jest tu kilka punktów zwrotnych w tych relacjach, ale miejsca na szczegółowe rozważania nie ma. Osobnej analizie poddano ustawy z lat 1856 i 1858 określające zakres uposażeń majątkowych osób duchownych Kościoła katolickiego, których zadaniem utrzymania (pensji) wzięło na siebie państwo. Z drugiej strony poddano naukowej analizie, chociaż bardzo oszczędnej, przykłady odbierania przez państwo dotychczasowych uprawnień Kościoła pod wpływem zwycięskiego trendu liberalnego w polityce i prawie argentyńskim końca XIX w. (jak budowanie świeckiej szkoły od lat 80-tych, akt stanu cywilnego od 1884 r., cywilnej formy zawierania małżeństw od 1888 r., prawa do rozwodów od 1902 r. – chociaż zawetowane. Cenne są ustalenia dotyczące ingerencji sądów świeckich w zachowanie dotychczasowych praw Kościoła w sferze prawa małżeńskiego (s. 148, przypis 443). Rządy J. Perona po 1946 r. zaowocowały powrotem praw Kościoła katolickiego w argentyńskiej przestrzeni publicznej, bo mamy sojusz władzy państwowej z Kościołem. Osobną sprawą jest funkcjonowanie od 1946 r. Krajowego Rejestru Kultów przewidującego administracyjny sposób nadzoru państwa nad niekatolickimi związkami wyznaniowymi. Cenne są ustalenia dotyczące argentyńskiej drogi do konkordatu z 1966 r. (s. 158 i nast.), a także zakres i sposób recepcji norm prawa kanonicznego do argentyńskiego prawa świeckiego (s. 163 i nast.) i rolę orzeczeń sądowych w tym zakresie na czele z wyrokami argentyńskiego Sądu Najwyższego. Zatem powstaje pytanie, jak należałoby zakwalifikować Państwo Argentyńskie w ocenie materialno-prawnych relacji Państwo-Kościół. Sama Habilitantka próbuje dość nieśmiało określać je jako oryginalne, nigdzie indziej nie spotykane, ale raczej już nie jako państwo wyznaniowe, a jeszcze nie jako świeckie (separowane). Myślę, że w tej mierze należałoby dokonać bardziej pogłębionych studiów i opisów, których w książce jest nazbyt mało.

3.5.4. W kolejnym rozdziale (czwartym) książki na 62 stronach (ss. 171-232) zatytułowanym „*Zasada współdziałania a wolność religijna*” Habilitantka omówiła w kontekście dogmatycznym jak i historyczno-prawnym. Autorka roztrząsa w tym miejscu wiele kwestii dość szczegółowej materii, a mianowicie: opisuje spory o miejsce norm prawa międzynarodowego w hierarchii źródeł prawa, w tym miejsca (i znaczenia) konkordatu argentyńskiego, przed aktami prawa wewnętrznego, zniesienie prawa patronatu w 1966 r., zniesienie wymogu przynależności Prezydenta Republiki do konfesyjności katolickiej, wprowadzenie zasady autonomii i współpracy do argentyńskiego modelu stosunków

państwo-religia; zakresu uprawnień Kościoła katolickiego (i jego jednostek organizacyjnych) wynikających ze statusu niepaństwowej osoby prawnej prawa publicznego w świetle prawa publicznego, administracyjnego oraz cywilnego i handlowego oraz sposobów finansowania tego Kościoła (s. 218 i nast.). Szkicuje tutaj też propozycje zmian i sposoby poszukiwania rozwiązań na przyszłość i skłanianie się do rozwiązań zbliżonych do separacji przyjaznej (skoordynowanej) w różnych obszarach, w tym co do klauzuli sumienia, rejestracji niekatolickich wspólnot religijnych, utrzymania przez państwo kapelanów itd. Całość wieńczy Zakończenie, w którym precyzyjnie dokonano reasumpcji dokonanych ustaleń.

3.5.5. Rozprawa habilitacyjna dr Marty Osuchowskiej, pt. „*Rozwój pozycji prawnej Kościoła katolickiego w Argentynie*” jest niewątpliwie Jej głównym osiągnięciem naukowym po uzyskaniu przez Nią w roku 2007 stopnia naukowego doktora nauk prawnych. Stwierdzam, że jest to praca o dużej wartości merytorycznej i poznawczej. Napisana językiem prawniczym na wysokim poziomie precyzji słowa, zaopatrzona w szeroki aparat przypisów i umiejscowionych tam poglądów doktryny i orzecznictwa.

3.5.6. Inne uwagi

Niestety nie wiem, z jakiego powodu Habilitantka zrezygnowała z zamieszczenia w tej książce wykazu skrótów użytych w niej, co istnienie takowych jest w zasadzie standardem w pracach pisanych na stopień naukowy. Zawarte w książce zestawienia dotyczące: wykorzystanych źródeł archiwalnych, aktów normatywnych, literatury, orzeczeń sądów i stron internetowych – nie budzi zastrzeżeń.

Książka habilitacyjna jest w zasadzie dopracowana pod względem językowym, stylistycznym i gramatycznym oraz edytorskim. Niemniej sporadycznie zdarzają się drobne, pojedyncze literówki (np. z małej litery pisanie instytucjonalnych nazw wspólnot religijnych tj. Kościół lub Kościoły albo Kościoła [chodzi o katolicki] s. 67, 70), „prowincje państwach” zamiast „prowincje państwa” (s. 195), „Kościołami ewangelickimi” zamiast „Kościołami ewangelickimi” (s. 231), niektóre zdania są niezrozumiałe np. „Stopniowe uznawanie swobody wyznawania religii, rozpoczęte od wprowadzenia zakazu dyskryminacji ze względu na rasę, płeć, język, wyznanie lub jakiegokolwiek inne rozróżnienie, w dalszej kolejności pozwoliło na przyznanie wolność myśli, sumienia i religii” (s. 226), lub występuje więcej niż jedna kropka na końcu zdania (s. 140), albo kropka i przecinek obok siebie w środku zdania (s. 145); ewentualnie kropka w środku zdania (s. 159).

4. Dydaktyka uniwersytecka

Na pozytywne podkreślenie należy zauważyć, że Pani dr M. Osuchowska od początku swojej uniwersyteckiej kariery zawodowej (2008 r.) prowadzi zajęcia z *Prawa wyznaniowego* dla studentów prawa i administracji (w trybie stacjonarnym i niestacjonarnym), początkowo w formie ćwiczeń z tego przedmiotu, a od 2012 r. także wykładów. Prowadzi też ćwiczenia z innych przedmiotów prawnych jak: *Prawo międzynarodowe publiczne* i *Porządek prawny i system ochrony prawnej Unii Europejskiej*. Jednak Jej aktywność dydaktyczna koncentruje się na bardziej wymagającym polu, tj. wykładów monograficznych, wyspecjalizowanych i związanych z głównym Jej zainteresowaniem naukowym, jak: *Region gospodarczy Ameryki Łacińskiej* i *Ameryka Łacińska jako region w stosunkach międzynarodowych* – obydwie w j. polskim, zaś w hiszpańskim: *El Sistema Interamericano - reseña histórica y situación actual* oraz *América Latina como la región en las relaciones internacionales - la situación actual y perspectivas de los sistemas políticos y cuestiones jurídicas*. W Jej dorobku dydaktycznym odnajdujemy także wykład monograficzny z *Prawa kanonicznego* oraz inne, a także seminarium magisterskie na kierunku administracja (dla studentów trybu stacjonarnego i niestacjonarnego). Przywołane zajęcia uniwersyteckie, ich ilość, różnorodność tematyczna oraz grono adresatów (studentów) daje obraz bardzo wszechstronnej i zaangażowanej Pani

Doktor – jako cenionego Dydaktyka, fachowca rokującego bardzo pozytywnie na przyszłość. Jest to zaleta ważna w całokształcie oceny dorobku habilitacyjnego Pani dr Osuchowskiej.

5. Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze i organizacyjne

5.1. Udział w konferencjach naukowych i organizacja konferencji naukowych

Z załącznika nr 6 wynika, że Pani dr M. Osuchowska na przestrzeni 6 lat (2013-2018) ma w swoim dorobku czynny udział w 29 tematycznych konferencjach naukowych z referatami, a wśród tej liczby 13 miało charakter międzynarodowy, zaś 16 krajowy. W grupie konferencji międzynarodowych 6 odbyło się w różnych ośrodkach uniwersyteckich w Polsce (Kraków, Lublin, Wrocław), zaś 7 poza granicami kraju (m.in. w Argentynie, Urugwaju, Paragwaju, 2-krotnie w Meksyku, Salwadorze i Niemczech). Większość referatów dotyczyła zagadnień związanych z prawną regulacją wolności religijnej (w sensie instytucjonalnym lub indywidualnym) w krajach latynoamerykańskich i wygłosiła je przede wszystkim w języku hiszpańskim. Dwie spośród nich dotyczyły spraw ogólniejszych, bo przemian w zakresie wolności religijnej i jej praktycznego wymiaru, w tym w Polsce i Europie. Szczególnie ważnym osiągnięciem w dorobku Habilitantki jest aktywny udział w prestiżowych kongresach AHILA (*Asociación de Historiadores Latinoamericanistas Europeos*) oraz ICA (*Congreso Internacional de Americanistas*).

Z kolei wykazane przez Panią dr Osuchowską konferencje krajowe organizowane były przez różne ośrodki uniwersyteckie w Polsce lub inne podmioty w tym przez Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego. Wszystkie referaty na konferencjach krajowych głoszone były przez Nią w języku polskim. Zaś ich tematyka była różna, ale przeważały zagadnienia prawno-wyznaniowe lub polityczno-prawne w aspekcie współczesnym lub historyczno-prawnym ale z obszaru geograficznego krajów Ameryki Łacińskiej, zaś kilka poświęconych było naszemu krajowi; ewentualnie jednym i drugim z tłem porównawczym. Niektóre tematy były bardzo aktualne, np. *Status Bazyliki Matki Boskiej z Guadalupe w świetle uregulowań przepisów prawa meksykańskiego*, *Wpływ XIX-wiecznych konkordatów latynoamerykańskich na kształtowanie się systemu relacji państwo-Kościół w Ameryce Łacińskiej*, *Problemy z realizacją klauzuli sumienia w Ameryce Łacińskiej*, *Urząd ombudsmana w Ameryce Łacińskiej - między teorią a praktyką*, *System finansowania Kościoła Katolickiego w Argentynie*, *Dylematy i wyzwania wolności sumienia i religii w Meksyku*, *Czynnik religijny w konstytucjach prowincjalnych Argentyny*.

Ponadto Pani dr Marta Z. Osuchowska legitymuje się aktywnym udziałem w organizacji 4 międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych, które odbyły się w Polsce na przestrzeni 7 lat (2011-2018). W jednym przypadku była współmoderatorem panelu roboczego (na III Międzynarodowej Konferencji Latynoamerykanistycznej w Lublinie, 22 listopada 2018 r.), zaś na 3 współpracowała w komitetach organizacyjnych, w tym na VIII Ogólnopolskim Sympozjum Prawa Wyznaniowego połączonym ze Zjazdem Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego pt. „Finansowanie kościołów i innych związków wyznaniowych”, w 2011 r. w Konstancin- Jeziorna. Dała się wówczas bliżej poznać środowisku polskiego prawa wyznaniowego, jako bardzo dobry organizator przedsięwzięć konferencyjnych.

5.2. Wyjazdy naukowe

Habilitantka na przestrzeni 3 lat (2015-2018) odbyła aż 5 krótkoterminowych staży w zagranicznych, a dokładnie południowoamerykańskich ośrodkach naukowych na terenie Brazylii, Meksyku, Peru i Argentyny; były one połączone z wykładami, pobytem naukowym lub kwerendami bibliotecznymi. Wśród kategorii *Inne osiągnięcia*, wykazała aktywność w formie wykładów wygłoszonych 6-krotnie w języku hiszpańskim i portugalskim na różnych uczelniach wyższych w Meksyku, Brazylii, Peru i Nikaragui w latach 2016-2018.

5.3. Udział w projektach badawczych

Habilitationka może się poszczycić udziałem, a nawet kierownictwem krajowymi projektami badawczymi finansowanymi przez Narodowe Centrum Nauki lub Ministra Sprawiedliwości na przestrzeni lat 2017-2019. W pierwszym przypadku kierowała projektem w ramach konkursu MINIATURA 1, gdzie jego problematyka dotyczyła Analizy kształtowania się konstytucyjnych podstaw systemu relacji państwo – Kościół w Republice Argentyńskiej. Zaś w drugim przypadku była wykonawcą Zadania nr 5 pt. „*Mechanizmy ochrony prawnej osobowych źródeł dowodowych w polskim systemie prawnym oraz w wybranych systemach prawnych krajów Unii Europejskiej jako elementy procesu zwalczania i zapobiegania przestępczości*”, w ramach projektu „*Wybrane zagadnienia systemu zapobiegania przestępczości, jej przyczynom i uwarunkowaniom w kontekście prawnoporównawczym*”.

5.4. Działalność ekspercka i praktyka prawnicza

Habilitationka współpracowała z polskim Instytutem Wymiaru Sprawiedliwości i na jego zlecenie w latach 2017-2019 wykonała 3 ekspertyzy, które dotyczyły różnych zagadnień prawnych państw Ameryki Łacińskiej (np. Analiza zagadnień ustrojowych związanych z funkcjonowaniem Sądów Najwyższych w wybranych systemach prawnych – Hiszpania w 2017 r., Ochrona trwałości małżeństwa i rodziny w prawie rozwodowym Argentyny i Kolumbii w 2018 r. i Wybrane zagadnienia prawne regulacji w zakresie tzw. edukacji seksualnej w Ameryce Łacińskiej - na przykładzie Peru, Panamy, Meksyku i Chile w 2019 r.). Ponadto legitymuje się udziałem w zespołach eksperckich i konkursowych (jak: World Watch List 2019: Experta Externa para Argentina, World Watch Research Unit - Latin America, Open Doors; Concurso Anual de Proyectos de Investigación Docentes USAT (Universidad Católica Santo Toribio de Mogrovejo), w 2018 r., w którym uczestniczyła jako Evaluador Externo.

5.5. Recenzje wydawnicze

Habilitationka na przestrzeni 3 lat (2016-2018) wykonała 16 recenzji wydawniczych różnych artykułów naukowych w polskich czasopismach o zasięgu krajowym (np. „Securitologia”, „Kortowski Przegląd Prawniczy”, „Kwartalnik Ameryka Łacińska”, „Młody Jurysta”, „Teologia. Kultura. Społeczeństwo”) lub w czasopismach o zasięgu międzynarodowym („Anuario Latinoamericano”).

5.6. Przynależność do organizacji

W dowód naukowego uznania i zaangażowania władze trzech różnych stowarzyszeń naukowych przyjęły Panią dr M. Osuchowską w poczet swoich członków, w tym liczące się w kraju branżowe stowarzyszenie prawników wyznaniowców - Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego (w 2016 r.) i Stowarzyszenie Kanonistów Polskich (w 2007 r.). Habilitationka od 2016 r. jest także członkiem (nadzwyczajnym) w międzynarodowym Consorcio Latinoamericano de Libertad Religiosa.

5.7. Opieka nad studentami

Habilitationka w swoim dorobku wykazała wkład w opiekę naukową nad studentami odbywającymi indywidualny tok studiów na WPiA UKSW.

5.8. Nagrody i odznaczenia

Pani dr M. Osuchowska za swoją dotychczasową działalność naukową i organizacyjną na rzecz UKSW otrzymała 2-krotnie nagrodę Rektora tej Uczelni w latach 2015 i 2017 r. Pierwszy raz za dotychczasowe zaangażowanie na rzecz rozwoju Wydziału Prawa i Administracji tej Uczelni oraz całego Uniwersytetu, zaś drugą – indywidualną - za pozyskanie projektów badawczych i edukacyjnych istotnych dla rozwoju UKSW i oceny poszczególnych wydziałów.

6. Podsumowanie

W mojej ocenie Panią dr Martę Osuchowską należy pochwalić za podjęcie się trudu opracowania naukowego monografii habilitacyjnej zatytułowanej „*Rozwój pozycji prawnej*

Kościół katolicki w Argentynie”. Jej unikatowa tematyka, jak na warunki polskie, oparcie na wszechstronnie zgromadzonym materiale źródłowym w lokalnych archiwach argentyńskich, daje pełen dowód naukowej dojrzałości Jej Autorki. Takich książek nie pisze się „na co dzień”; wchodzi one do kanonu literatury prawa wyznaniowego i to z dużym „przypadkiem naukowym”. Lektura książki dowodzi, że Jej Autorka ma duże rozeznanie problematyki, ale i duży potencjał intelektualny. Monografia ta w istocie stanowi istotny i poważny wkład Habilitantki w rozwój badań prawnowo-wyznaniowych nad wolnością religijną w Argentynie, jak i w ogóle w świecie. Nie jest to książka wyłącznie historyczno-prawnowo-wyznaniowa, ale poważne opracowanie dogmatyczne z wątkami pierwszymi. Autorka w książce poczyniła wiele ciekawych naukowo ustaleń. Wydaje mi się, że nie wszystkie od razu znajdą bezrefleksyjne uznanie, ale w wielu miejscach mają szansę pobudzić dyskusję naukową, szczególnie jeżeli chodzi o sprawy prawnowo-wyznaniowe w poszczególnych prowincjach argentyńskiej federacji. Jest to zagadnienie czekające jeszcze na swojego badacza, bo w przedstawionej monografii jeszcze nie zgłębione.

W mojej ocenie podobną, bardzo wysoką ocenę, można wystawić Habilitantce co do twórczości w zakresie pozostałego dorobku naukowego. Ten tzw. pozostały dorobek naukowy Pani dr Marty Osuchowskiej liczy 28 drukowanych publikacji o różnym charakterze liczący łącznie ok. 460 stron objętości, gdzie jest samodzielną Jej autorką, poza dwoma publikacjami, gdzie występuje jako współautorka w 50%. Być może nie jest on bardzo obszerny – jak to jest ostatnio modne w naukach prawnych – ale jego objętość drukowana plus spodziewana niedługo druga monografia z zakresu prawa wyznaniowego napisana w języku hiszpańskim, spełnia wymagania, które stawia się z reguły w tym zakresie kandydatom na doktora habilitowanego nauk prawnych, bynajmniej w specjalności prawo wyznaniowe. Nie ulega wątpliwości, że merytoryczna wartość tego dorobku jest wyznacznikiem predestynującym Panią Habilitantkę do starania się o wyższy stopień naukowy. Ponadto Pani dr Marta Osuchowska wyrasta w polskiej nauce prawa wyznaniowego na niekwestionowaną liderkę znawstwa prawnowo-wyznaniowego krajów Ameryki Łacińskiej, a Argentyny w szczególności.

Przedstawiona do recenzji twórczość naukowa Pani dr M. Osuchowskiej charakteryzuje dość zróżnicowany dobór tematów badawczych. Z większością z nich Habilitantka radzi sobie znakomicie, chociaż w wielu miejscach jest nazbyt powierzchowny, spłycony, przez co prowokuje do stawiania pytań naukowych i dalszych badań. Z moich wyliczeń wynika, że ok. 28% (8 na 29 publikacji) twórczości naukowej przedhabilitacyjnej Pani dr M. Osuchowska opublikowała w językach obcych, co bardzo dobrze świadczy o skali i sposobie popularyzacji Jej dorobku naukowego za granicą. Odsetek ten jest jeszcze wyższy i wynosi ok. 38% (11 na 29) przy wygłaszaniu referatów w językach obcych na konferencjach naukowych.

Zatem oceniając łącznie pracę habilitacyjną i pozostały dorobek naukowy Pani dr Marty Osuchowskiej należy uznać, że jest on ilościowo w zasadzie wystarczający, merytorycznie stojący na wysokim lub bardzo wysokim poziomie rozważań i zróżnicowany zakresowo - ale mieszczący się w zakresie prawa wyznaniowego i jego historii. W naukowym dorobku Habilitantki znajdują się przede wszystkim artykuły i opracowania znaczące; słabych naukowo nie znajdziemy. Znaczący wymiar pisarski Habilitantka dodatkowo uzupełnia poprzez inne formy aktywności naukowo-dydaktycznej ukierunkowanej na urozmaiconą merytorycznie i rodzajowo pracę dydaktyczną ze studentami prawa i administracji oraz na polu organizacyjnym i na rzecz środowiska prawa wyznaniowego.

7. Konkluzja

Sądzę, że przedstawiona mi do recenzji praca habilitacyjna, jak i pozostały dorobek naukowy, dydaktyczny, organizacyjny i inny - spełniają wymagania, o których mowa w art. 16 i art. 17 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm.) i o których mowa w art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (t.j. Dz.U. z 1920 r., poz. 85 ze zm.).

Zatem wnioskuję o dopuszczenie Pani doktor Marty Zuzanny Osuchowskiej do kolejnych stadiów w postępowaniu habilitacyjnym prowadzonym przez Radę Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefania Wyszyńskiego w Warszawie.

Kraków, dnia 09 marca 2020 r. (poniedziałek)

Dr hab. Zdzisław Zarzycki

